Šurfuose 4–6 atkasti prie gatvės stovėjusio XVII a. I pusės–XVIII a. vidurio datuojamo pastato su rūsiu pamatai ir rūsio skliauto fragmentai. Cilindrinis skliautas, orientuotas R–V kryptimi, galbūt buvo sugriautas Antrojo pasaulinio karo metu arba vykdant pertvarinės sienos statybos darbus XX a. II pusėje. Rūsio patalpa datuojama XVII a. I puse–XVIII a. viduriu.

22 Didžioji Street

In 2023, APC Antiqua carried out exploratory excavations at 22 Didžioji Street that comprised 6 test pits covering a total area of 20.71 m² (Fig. 1). Five test pits were located inside the building and 1 was placed outside, near the entrance. In test pits 2–3, the cultural layers measured 2.3–3.2 m in thickness and yielded finds from the 17th–18th centuries. In addition, the 18th-century foundations of the N and E walls of the building were unearthed. At a depth of 1.4 m, fragments of an 18th-century stone pavement were uncovered and interpreted as the building's original courtyard surface. Test pits 4–6 revealed the foundations of a building with a cellar from the 17th–18th centuries and fragments of a cellar featuring a barrel vault, oriented in the W–E direction. The cellar could have had several rooms. Parts of the vaulted ceiling were damaged, and the cellar was filled with rubble.

Matas Valauskas, Linas Girlevičius

Baltojo skersgatvio 8 tyrimai 2022 m.

2022 m. rugsėjį–lapkritį TO atliko detaliuosius tyrimus pastato Baltajame skersgatvyje 8, rekonstrukcijos ir statybos darbų vietoje, ir žvalgymus daugiausia Baltojo skersgatvio važiuojamojoje dalyje. Šis objektas patenka į Vilniaus senojo miesto ir priemiesčių archeologinės vietovės (UK 25504), Vilniaus senamiesčio (UK 16073) teritorijas.

Sklypas Baltajame skersgatvyje 8 yra įdomioje Vilniaus vietoje, istorinio Užupio priemiesčio R pakraštyje. Baltasis skersgatvis skyrė tuometį Užupį nuo XVII a. susiformavusios Popinės (Popovčyznos), mat teritorija, dabar apribota Baltojo skersgatvio ir Krivių, Olandų ir Polocko gatvių, 1635 m. Lavrentijaus Drevinskio buvo padovanota naujai (1596 m.) susiformavusiai stačiatikių Šv. Dvasios cerkvei ir vienuolynui. Kadangi pirmiausia dovanotoje žemėje įsikūrė stačiatikių disunitų (neprisijungusių prie 1596 m. spalio 6 d. sudarytos LDK Romos katalikų ir stačiatikių unijos) dvasininkai, šis Vilniaus priemiestis ilgainiui ir gavo Popinės pavadinimą. Nėra aiškus tiriamosios Užupio dalies užstatymo pobūdis, planas iki 1655 m. maskvėnų invazijos ir Vilniaus nusiaubimo, tačiau aišku, kad tiriamasis sklypas buvo atokiau nuo tuomet dar svarbių komunikacijos arterijų – kelio iš dabartinio senamiesčio į Antakalnį maždaug dabartinių Krivių, Olandų ir Užupio gatvėmis ir bent nuo XIV a. žinomo Polocko trakto dalies dabartinėmis Polocko ir Užupio gatvėmis. 1737–1740 m. datuojamame Vilniaus plane iš saksų generolo J. G. M. fon Fiurstenhofo rinkinio Baltasis skersgatvis išvis nevaizduojamas, apytikrėje tiriamojo sklypo vietoje matomi dirbami laukai. 1798 m. Fiodoro Chomentovskio sudarytame plane tiriamajame sklype vaizduojamas veikiausiai medinis pastatas.

2022 m. šiame sklype žvalgomuosius tyrimus atliko V. Šagamogas. Ištirti 5 šurfai, tirtas 10 m² plotas. Nustatyta, kad kultūrinis sluoksnis sklype yra 0,8–2,2 m storio, jis datuotas XVI–XXI a. pradžia (žr. p. 424–426). Iš netoliese anksčiau vykusių rezultatyvių archeologinių

tyrimų paminėtini tyrimai greta esančio didelio sklypo Polocko g. 6 Š dalyje, kuriems vadovavo V. Vainilaitis (*ATL 2013 metais*, 2014, p. 234–236). Sklypo ŠV dalyje atkastos XVIII a. mūrinio pastato su rūsiu liekanos. Dviejų medinių XIX a. viduriu datuotų pastatų liekanos aptiktos palei Baltąjį skersgatvį. Tarp pastatų liekanų rasta daugkartinio naudojimo išsemiama šiukšlių duobė medinėmis sienomis. Jos užpildas – XIX–XX a. pradžia datuoti vaistų buteliukai, menzūrėlės ir kiti daiktai, susiję su farmacijos produkcijos gamyba ar prekyba. Ankstyviausias sklype tirto kultūrinio sluoksnio horizontas datuotas XVI a., jo storis 10–40 cm. XVII a. pagal aptiktus radinius datuotų kultūrinio sluoksnio horizontų storis skirtingose sklypo dalyse svyravo nuo 0,8–1 m iki 1–1,3 m storio. Bendras kultūrinio sluoksnio storis siekė iki 2,5 m. Sklypo R dalyje aptiktos XVII a. I pusėje pastatytos skliautuotos krosnies liekanos. Krosnis buvo perstatinėjama ir rekonstruojama, manoma, kad ji naudota apie 50 metų.

2022 m. sklype Baltasis skersgatvis 8 detalieji archeologiniai tyrimai atlikti 702,79 m^2 plote, žvalgymai apie 50 m^2 plote. Iš viso tirtas 752,79 m^2 plotas. Archeologiniai tyrimai pradėti nuo sklypo P dalies, dar esant nenugriautam rekonstruojamam pastatui, pamažu tyrimai plėsti V ir Š kryptimi, o archeologijos vertybių atradus ir rekonstruojamo pastato vietoje – ir R kryptimi (1 pav.). Jų metu tirtas vėlesnės ūkinės veiklos metu apardytas kultūrinis sluoksnis, kurio apatinė dalis susiformavo archeologiniu laikotarpiu – iki XVIII a. imtinai. Archeologinis sluoksnis skyrėsi skirtingose sklypo dalyse. Sklypo P dalyje tirtas tamsiai pilkos spalvos gruntas, veikiausiai paveiktas agrarinės veiklos, grunto storis iki 80 cm, o jame kartu su XVI–XVII a. radiniais aptinkama ir XIX–XX a. datuojamų radinių, dalis jų į sluoksnį pateko kasant vėlyvus inžinerinių tinklų statybos per-

– 1 – 2 – 3

1 pav. Situacijos planas: 1 – detaliai tirtas plotas; 2 – žvalgyti plotai; 3 – 2022 m. tirti šurfai. L. Gudonio brėž.

Fig. 1. Area plan: 1 – detailed excavation area; 2 – surveyed area; 3 – test pits excavated in 2022.

kasimus, duobes. Sklypo Š dalyje archeologinio sluoksnio struktūra kitokia. Čia arčiausiai Baltojo skersgatvio tirtoje perkasoje 9 žemiau nevertingų sluoksnių fiksuotas iki 50 cm storio tamsiai pilko grunto sluoksnis, o žemiau – iki 60 cm bendro storio šviesiai pilko grunto su degėsių bei balkšvo smėlingo grunto intarpu sluoksnis. Tarp šių sluoksnių galbūt yra ryškus chronologinis skirtumas, o degėsingas sluoksnis galbūt žymi vietovę XVII a. (?) nusiaubusio gaisro pasekmes. Žemiau tarpsluoksnio buvusi apatinio horizonto dalis tikriausiai yra vietovėje iki ją apgyvendinant buvęs augalijos suformuotas sluoksnis, tačiau jame aptinkama ir XVI–XVII a. datuojamų archeologinių radinių.

0 5 cm

2 pav. Koklio, kuriame pavaizduota valdovo galva, įrėminta dvigalviais ereliais, fragmentas. T. Suboč nuotr.

Fig. 2. Fragment of a stove tile depicting the head of a ruler framed by two-headed eagles.

3 pav. Molinio žaisliuko – švilpuko fragmentas. T. Suboč nuotr.

Fig. 3. Fragment of a toy clay whistle.

0 3 cm

4 pav. Dreidelis. T. Suboč nuotr.

Fig. 4. A dreidel.

0 2 cm

Tiriamame kultūriniame, archeologiniame sluoksnyje aptikta XVI a. II puse, pabaiga–XVIII a. datuojamų archeologinių radinių, daugiausia keramikos dirbinių fragmentų. Tarp koklių daugiausia aptikta XVI a. pabaiga–XVII a. I puse datuojamų, puoštų maureskos (apkaustų) ir treliažo (žvaigždutės ir tinklelio) ornamentais šių dirbinių fragmentų, tačiau aptikta ir vieno įdomesnio koklio fragmentų, vidurinėje jo dalyje esantį (Maskvos valdovo?) žmogaus atvaizdą įrėmina kampuose įkomponuoti stilizuoti dvigalviai ereliai (2 pav.). Įdomu, ar tokį simbolizmą galima sieti su tiriamojoje vietovėje gyvenusių vilniečių nelojalumu Abiejų Tautų Respublikai, o galbūt dvigalvio erelio vaizdavimas – tiesiog Bizantijos kultūros palikimo tąsa mūsų mieste? Iš rečiau aptinkamų keraminių dirbinių dar paminėtinas molinio zoomorfinio žaisliuko – švilpuko fragmentas (3 pav.). Aptikta ir įdomių metalinių dirbinių: sklypo P dalyje rastas dreidelis (4 pav.), visiškai šalia Baltojo skersgatvio po XVIII a. pabaiga–XIX a. pradžia datuojamo pastato mūrinėmis liekanomis aptiktas signetinis žiedas su inicialais AD ir 6 spindulių žvaigžde bei pusmėnuliu žemiau jos – *lelivos* herbu (5 pav.). Taip pat aptikta XVII–XX a. datuojamų monetų, tarp jų, žinoma, daugiausia – valdovo Jono Kazimiero šilingų, kulkų, prekių plombų. Įdomu, kad daugiau monetų aptikta atokiau nuo Baltojo skersgatvio, sklypo P dalyje, arčiau buvusio Polocko trakto – dabartinės Polocko gatvės. Tirtojoje sklypo dalyje kultūrinio sluoksnio storis yra iki 1,6 m, į įžemį įgilintų objektų vietose – gerokai didesnis. Tarp įžemyje įgilintų objektų didesnį plotą, tūrį užėmė ne archeologinio laikotarpio tokio pobūdžio dariniai. Tai daugiausia šiukšlių duobės, dalis iš jų turėjo medines konstrukcijas, o jų užpilduose rasta daugiausia XIX–XX a. datuojamų archeologinių radinių. Taip pat aptiktos tarybiniu laikotarpiu įrengtos požeminių inžinerinių tinklų trasos, šuliniai. Atliekant tuos žemės kasimo darbus būtent ir buvo apardytas archeologinis sluoksnis.

Vis dėlto aptikta ir archeologiniu laikotarpiu datuojamų įgilintų objektų. Dalis šių, manoma, yra susiję su sklype ir jo aplinkoje XVI a. pabaigoje–XVII a. I pusėje galbūt vykusia gamybine, tikriausiai keramikos dirbinių, veikla. Su tokia veikla, kuriai buvo reikalingas ne tik molis, kurio esama netoliese esančiame Altarijos kalvyne, bet ir vanduo, siejame perkasoje 7 aptiktus

5 pav. Signetinis žiedas. A. Kalėjaus nuotr.

Fig. 5. A signet ring.

0 1 cm

6 pav. Perkasoje 7 aptiktos XVIII–XIX a. ribos rūsio mūrinės liekanos iš ŠR. G. Jonučio nuotr.

Fig. 6. Remnants of a masonry cellar discovered in trench 7, dating to the 18th or early 19th century, viewed from the NE.

objektus 22 ir 24 (7 pav.) – menamas šulinių liekanas. Tai apskritos duobės, kurių skersmuo atitinkamai daugiau nei 4 m ir 3,3 m, o gylis nuo įžemio paviršiaus lygio 4,7 m ir daugiau nei 3,3 m.

Kitas tokių objektų – perkasoje 5 aptiktos menamos krosnies, objekto 19, liekanos. Siekiant jas geriau atidengti buvo padaryta išpjova. Tiek šio geriau neidentifikuoto į smėlio įžemį įgilinto objekto, kuriame būta perdegusio molio, užpilde, tiek jo statybos metu perkastame grunte aptikta XVI a. pabaiga–XVII a. I puse datuojamų keraminių dirbinių, daugiausia – sieninių koklių fragmentų. Vis dėlto mūro, kitų gamybinei krosniai būdingų konstrukcijų darant šio objekto pjūvius neaptikta. Perkasoje 5 rasta ir sunykusi medinė konstrukcija – menama į smė-

7 pav. Perkasa 7, objekto 24 – šulinio duobės žemiau rūsio pamatų – dalies pjūvis iš ŠV. G. Jonučio nuotr.

Fig. 7. The cross-section of a well (designated feature 24) underneath the cellar foundations in trench 7, viewed from the NW.

lio įžemį įgilinta medinio vandentiekio trasa. Tirta 10 m ilgio jos dalis, o šios dalies plotis buvo iki 50 cm. Tiesa, nei medinių vamzdžių liekanų, nei jungiamųjų metalinių movų šio į įžemį įgilinto objekto užpilde neaptikta. Archeologinių tyrimų metu sklype aptikta ir pastatų

mūrinių liekanų. Sklypo ŠV dalyje tirtoje perkasoje 4 atkastos žvalgomųjų tyrimų metu šurfe 4 aptiktos rūsio mūrinės liekanos. Rūsio liekanos perkirstos veikiančio dujotiekio. Išliko 5,4x5 m dydžio, artimo kvadratui, plano rūsio liekanos, orientuotos PV–ŠR kryptimi. Šie mūrai datuoti XVIII a. pabaiga–XIX a. pradžia. Prie šio rūsio ŠR dalies aptiktos menamos laiptinės liekanos. Rūsio patalpa buvo dengta cilindriniu skliautu, atkastos ir rūsio grindys. Skliautas sugriuvęs, buvo išlikę tik jo fragmentai ir šio skliauto „pėdos“. Grindų liekanų rūsio patalpos vietoje neaptikta, po supiltais grunto sluoksniais atkastas lygus smėlio įžemio paviršius. Rūsio, turėjusio bent dvi patalpas, liekanos aptiktos perkasoje 7 (6 pav.), o to paties pastato antžeminės dalies fragmentai bei grindų liekanos (rūsio čia nebūta) – prie Baltojo skersgatvis tirtoje perkasoje 9. Atskiri rūsio liekanų segmentai 6x4,4 m ir 4,8x3,8 m, prie mažesniosios patalpos liekanų R dalies šliejosi menamos mūrinės laiptinės liekanos. Pastato liekanos 18x9 m dydžio, jis galėjo būti nugriautas XIX a. II pusėje–XX a. I pusėje. Mūrai ATC specialistų datuoti XVIII a. pabaiga–XIX a. pradžia.

Archeologinių tyrimų metu surinkta gana gausi radinių kolekcija, inventorinti 1857 vienetai radinių. Tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad XVI a. pabaigoje–XVII a. I pusėje čia, taip pat ir dabartinio sklypo Baltojo skersgatvio 8 teritorijoje, vyko gamybinė veikla. Sprendžiant pagal anksčiau paminėtų tyrimų Polocko g. 6, kur aptikta gamybinė (?) krosnis, Polocko g. 2, kur aptikta gamybinių krosnių ir šulinių liekanų (*ATL 2014 metais*, 2015, p. 403–408), bei Krivių g. 13A, kur aptikta neblogai išlikusi gamybinė krosnis, duomenis, fiksuoti stori perdegusio molio ir griuvenų klodai (*ATL 2019 metais*, 2020, p. 383–384), gamybinė zona Užupio R dalyje tuomet užėmė gana didelę teritoriją. Kaip liudija aptikti archeologiniai radiniai, greta gamybinių objektų būta ir gyvenamųjų pastatų. Situacija čia tikriausiai ryškiai pasikeitė po XVII a. vidurio tvano – nuo XVII a. pabaigos ar XVIII a. šioje priemiesčio dalyje veikiausiai įsivyravo agrarinė veikla, tą liudiją ir istoriniai planai. 2022 m. vykę tyrimai parodė, kad tyrimai istoriniuose Vilniaus priemiesčiuose yra tikslingi ir perspektyvūs, suteikia naujų duomenų apie jų istoriją. Daugiau informacijos visada suteikia detalieji archeologiniai tyrimai.

Excavations at 8 Baltasis Skersgatvis in 2022

In 2022, detailed excavations and a field survey were carried out at 8 Baltasis Skersgatvis, located in the E part of the historic suburb of Užupis, to the E of Vilnius Old Town. The detailed excavations covered an area of 702.79 m^2, and the field survey encompassed around 50 m^2 of utility trenches. The total area explored was 752.79 m^2 (Fig. 1). The site contained a building which was originally erected during the Soviet era and was undergoing major reconstruction. It soon became apparent that archaeological features and structures extended under the building itself, since no excavation had taken place before its initial construction. The heavily disturbed cultural layer was investigated up to a depth of 1.6 m. Its lowest segment, associated with historic activities at this site, was up to 80 cm thick and dated from the late 16th to mid-17th centuries. The explored cultural layer yielded finds, mainly pottery fragments, that were dated from the mid-16th to the 18th centuries. Other notable finds included some stove tiles (late 16th to mid-17th centuries; Fig. 2), a zoomorphic clay whistle (Fig. 3), and a dreidel (S end of the site; Fig. 4). Finally, a signet ring inscribed with the initials AD and bearing a Leliwa (a 6-pointed star with a crescent moon below) was found very close to the street (Fig.

5). Coins from the 17th–20th centuries, many of which were John II Casimir Vasa shillings, were also found, alongside some bullets and merchant seals. The excavation also identified several features, some of which can be attributed to the manufacturing activities (likely pottery) that took place on the site between the end of the 16th and the mid-17th century. Such activities were typical of this part of Užupis during the period in question, and artefacts attesting to these activities have been found in other plots surveyed in the vicinity. The masonry cellars of two buildings erected at the end of the 18th century were also found (Figs. 6, 7). At that time, the nature of construction in the wider area was, and still is to some extent, dominated by homestead-type buildings and agrarian activities.

Liudvikas Vasiliauskas,
Vida Kliaugaitė

Liepkalnio ir Pelesos gatvių sankryža

2023 m. liepos mėnesį Vilniaus mieste, skvere ties Liepkalnio ir Pelesos gatvių sankryža, buvo atlikti žvalgomieji tyrimai. Sklype planuojami viešosios erdvės sutvarkymo darbai, numatyta įrengti poilsio ir žaidimų aikšteles, laiptus, pasivaikščiojimo takus ir bendruomenės aikštelę. Žvalgomųjų tyrimų metu tirti 9 šurfai, iš viso 41 m^2 plotas.

Skvero teritorijoje anksčiau tyrimai nebuvo vykdomi. Šalia skvero PR pusėje esančio namo Liepkalnio g. 1 kieme 1993 m. buvo vykdyti žvalgomieji tyrimai. Buvo ištirti 9 šurfai, bendrai 28 m^2 plotas. Tyrimų metu aptiktas 3,3–4,3 m storio XVI–XVII a. kultūrinis sluoksnis *(ATL 1992 ir 1993 metais*, 1994, p. 250–251). 2007 m. Liepkalnio g. 1 priešais PR fasadą ir kieme buvo vykdyti žvalgymai 42,5 m ilgio transėjoje iki 2,7 m projektinio gylio. Žvalgymų metu aptikti XVII–XVIII a. datuojami supiltiniai sluoksniai *(ATL 2007 metais*, 2008, p. 441–442). 2014 m. Liepkalnio g. 3 buvo ištirti 6 1,5x1 m dydžio šurfai – iš viso 9 m^2 plotas. Tirtuose šurfuose fiksuotas 2,2–2,5 m storio XVII–XX a. datuojamas supiltinis kultūrinis sluoksnis *(ATL 2014 metais*, 2015, p. 432–434).

Aušros vartų priemiestis prie Medininkų kelio (dabartinė Liepkalnio gatvė) minimas jau XV a. 1432 m. didysis kunigaikštis Žygimantas Kęstutaitis leido stačiatikiams įkurtose kapinėse pastatyti cerkvę (vieta nežinoma) (*Visuotinė lietuvių enciklopedija*, V., 2011, t. XIX Pre–Reu, p. 565). XVIII a. I pusėje sudarytame Fiurstenhofo Vilniaus miesto plane matyti, kad šios gatvės dalis už dabartinio geležinkelio tilto buvo užstatyta mediniais ir nedideliais mūriniais namais, kurie stovėjo vienas šalia kito. XVIII a. pabaigoje kilęs gaisras sunaikino didžiąją dalį šių namų (*ATL 2014 metais*, 2015, p. 432).

Visuose tirtuose šurfuose buvo fiksuoti XIX–XX a. 1,3–3,5 m (ir daugiau) supiltiniai, griuvenų sluoksniai, tarp jų pasitaikė ir ankstyvesnių (datuojamų XVII–XVIII a. radinių). Šurfe 3 buvo fiksuota į įžemį įgilinta struktūra su XVII a. radiniais – keramikos šukių, ornamentuotų horizontaliomis linijomis, dengtų (gelsva, žalia, ruda) glazūra (1 pav.).

Šurfuose 4, 5, 6, 8 ir 9 (2 pav.) aptikti mūrinio užstatymo fragmentai, jie buvo fiksuoti 0,5–1,4 m gyliuose nuo esamo žemės paviršiaus. Mūrų fragmentai daugiausia buvo pastatyti iš gelsvų plytų, kurios buvo rištos kalkių skiediniu, kai kur su cemento priemaiša (šurfuose 4 ir 9). Šurfe 8 fiksuota įgriuvusi rūsio (?) dalis. Šurfuose 6, 8 ir 9 (2 pav.) fiksuoti grindinių ar nuogrindų fragmentai, jie buvo sudaryti iš 5–27 cm skersmens akmenų. Šurfe 2 dugne, po